

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.03.049>

УДК 94(477)(094) "16/17"

**Тетяна Міцан,**

<https://orcid.org/0000-0002-2757-6654>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

відділ джерелознавства,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська 62, Київ, 01601, Україна

e-mail: [t.mitsan@gmail.com](mailto:t.mitsan@gmail.com)

## **Актові документи з колекційних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.**

**Мета статті** – висвітлення історії надходження, представлення наукового опрацювання, аналіз видового складу та наповнення колекційного фонду № 419 «Актові документи з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.», що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, і основу якого становлять актові документи приказного діловодства XV–XVII ст., зокрема списки/сувої/стовпці. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні методів історико-типологічного та історико-системного аналізу, на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (класифікації, типологізації, систематизації). **Наукова новизна** полягає у розкритті історії формування та надходження документів до Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Проаналізовано видовий склад документів, репрезентовано схему та засади археографічного опису. Дослідження та наукова репрезентація представленого фонду висвітлює процес історії землеволодіння України XVII–XVIII ст., а саме українських теренів, міст та територій, що були у складі України, та територій, які межували з українським прикордонням, зокрема Харківської, Чернігівської та Сумської областей. **Висновки.** Визначено, що задекларовані актові документи є унікальними за складом та змістом історичними джерелами для вивчення земельних володінь України XVII–XVIII ст. Представлений фонд безсумнівно становитиме інтерес для науковців, істориків, палеографів, документознавців та ін. Наявний ресурс, безперечно, становить інтерес для істориків, фахівців зі спеціальних історичних дисциплін, зокрема з палеографії та сфрагістики, документознавства, усіх, хто виявляє інтерес до історії України, досліджує історичну спадщину рідного краю. Представлені документи мають велике пізнавальне та наукове значення для вивчення та подолання прогалин у висвітленні вітчизняної історії, адже рукописна спадщина – основа історичних досліджень, і саме від того, як ґрунтовно вона досліджується, науково опрацьовується та репрезентується, залежить подальший розвиток історичної науки, і тільки введення в науковий обіг нових джерел надає можливість розкривати нові, досі незнані, сторони історії нашої країни.

**К л ю ч о в і с л о в а:** колекційний фонд №419 Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, сувій, список, скрепа, сфрагістика, наукове опрацювання рукописної спадщини, документи приказного діловодства XVII–XVIII ст.

**Актуальність теми дослідження.** Останні роки засвідчили справжній прорив у дослідженнях історії та феномена України. Зростання кількості публікацій документальних збірок корпусного характеру, накопичення фактичного змістовного матеріалу, розкриття нових дослідницьких проблем зменшує кількість лакун у вітчизняній історії. В процесі розвитку історична наука розширює джерельну базу шляхом вивчення вже відомих історичних джерел та виявлення документів, ще не введених в науковий обіг, які можуть слугувати підґрунтям для повноцінної наукової реконструкції земельних володінь України XVII–XVIII ст.

Одним із найважливіших завдань, які постають на сучасному етапі розвитку спеціальних історичних наук перед археографією в контексті вивчення рукописної спадщини України, є наукова реконструкція та дослідження комплексів рукописів, їх ґрунтовний аналіз, адже саме документальна спадщина має непересічне, особливе, значення – вона залучає до соціального та наукового обігу нову, досі невідому дослідникам, інформацію, що всебічно висвітлює усі етапи й процеси розвитку суспільства в його взаємозв'язках, сприяє вихованню духовності, закладає фундамент розвитку національної самоповаги українського народу.

**Аналіз досліджень та публікацій** доводить, що до проблем класифікації та систематизації актових документів звертались Я. Ісаєвич, В. Крип'якевич, І. Бутич, Я. Калакура, П. Ковальський, О. Купчинський, В. Бездрапко та інші.

**Мета статті** – висвітлення історії надходження, представлення наукового опрацювання, аналіз видового складу та наповнення документів приказного діловодства XV–XVII ст., що утворюють колекційний фонд «Актові документи з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.» (ф.419), який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ).

**Виклад основного матеріалу.** В ІР НБУВ зберігаються значні за обсягом історико-культурні фонди просвітницьких, наукових, релігійних установ, а також особові фонди видатних діячів науки, культури, мистецтва. Ці архівні комплекси є віддзеркаленням історії України, важливим джерелом для її вивчення. Переважна більшість матеріалів вже репрезентована широкому колу дослідників, проте існує доволі великий масив архівів та одиничних документів, який міститься в резервних сховищах і досі є не описаним, отож, наразі перебуває поза науковим обігом. У переважній більшості це документи, що надійшли до Бібліотеки у процесі націоналізації майна дореволюційних установ та організацій у 1918–1920-х рр. Оскільки документи в цей період, як правило, передавалися до Бібліотеки в розсіпу, при опрацюванні вони були сформовані у справи без урахування їхнього походження. Отже, на сьогодні встановити їх приналежність певним установам чи особам практично неможливо.

Серед досить обсягового рукописного комплексу, який зберігається в Інституті рукопису НБУВ, міститься великий масив збірок, окремих документів та колекцій, що відображають історію землеволодіння України XVII–XVIII ст. Одній з таких колекцій і присвячена наша розвідка. У 2010 р. у процесі уточнення міс-

ця зберігання неописаних одиничних документів та архівів з метою складання топографічних показників ІР НБУВ було виявлено актові документи – стовпці/списки, які є характерними зразками приказного діловодства XV–XVII ст.

З огляду на історичну та джерельну цінність документів і ґрунтуючись на визначенні поняття «колекція» (*колекція* – це історично сформований чи штучно утворений науково обґрунтований підбір документів, об'єднаних у певні масиви за різними засобами відтворення та певною колекційною ознакою – темою, предметом колекціонування, хронологічною, видовою ознаками, що становлять базу для самостійного виділення [10, с. 221], ці матеріали було сформовано в окрему колекцію та ухвалено рішення: наукове опрацювання виконувати з урахуванням їхніх особливостей та у хронологічному порядку/

Сформований колекційний фонд № 419 отримав назву «Актові документи з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.». Його обсяг становить 141 од. зб., хронологічні рамки – друга половина XVI – середина XVIII ст., науково-технічне опрацювання виконувалося протягом 2010–2011 рр.

Як уже зазначалося, відомості щодо походження, складу, змісту документів фонду у багатьох випадках відсутні, однак, проведений розшук в архіві ІР НБУВ надав змогу, з високим ступенем вірогідності, стверджувати, що вони надійшли до Бібліотеки разом з архівом О.Ф. Кістяківського, професора Київського університету, українського вченого-криміналіста, історика права, правознавця, діяча українського національного відродження. Ймовірно, ці документи були привезені О.Ф. Кістяківським з його наукових подорожей як члена-кореспондента Південно-Західного відділу Російського географічного товариства і саме про них йдеться в доповіді Комісії, створеної для оцінки рукописів п. Кістяківської (дружини О.Ф. Кістяківського, яка запропонувала архів свого чоловіка Бібліотеці), поданих до Тимчасового Комітету для заснування Української Національної Бібліотеки, в якій, зокрема, зазначаються картки зі стовпцями стосовно землеволодіння у Новгородсіверському та Путивльському повітах [5]. Наразі більш детальна інформація про шлях надходження зазначених документів до Бібліотеки відсутня, якщо з'явиться нова інформація вона обов'язково буде оприлюднена.

Перш ніж охарактеризувати зазначені документи, необхідно зупинитися на визначенні терміна «стовпці/списки». *Стовпці/списки* – актові документи, тексти яких написані на склеєних у вигляді стрічки паперових смужках (аркуш паперу розрізався на 2–3 частини, текст писався на вузьких смужках шириною 15–17 см, потім виготовлені аркуші склеювалися у стрічку; в місцях склеювання ставилися скрепи – рукописні позначки, що поєднували одна за одною смужки паперу). Текст у стовпцях писали тільки з одного боку, зворотний бік використовувався для адреси, резолюції, поміток. Якщо текст займав кілька аркушів, їх склеювали по вузькому краю в стрічку, іноді дуже великої довжини, що скачувалася в сувій, який і отримав назву «стовпець». Документи зберігалися у сувоях або рулонах, іноді для особливо важливих документів виготовлялися спеціальні футляри, але частіше вони містилися просто у скринях.

Засоби засвідчення таких документів були різні. Засвідчувались вони як підписами, так і прикладанням печатки, знаками хреста або монограмами, посиленням на свідків, а на початку XVI ст. – і підписами цих свідків, позначенням імен, прізвищ того, хто писав акт, і підписами піддячого або дяка (звичайно на звороті акта по склейках стовпця). Ці підписи виконували своєрідну функцію: якщо документ складався з декількох листів, дяк «прописував» документ на кожному місці склейки, проставляючи по одному складу свого ім'я та прізвища на кожній склейці, так, щоб букви захоплювали обидва аркуші, це забезпечувало документ від фальсифікацій та підробок.

В Україні засобом засвідчення оригінальності особистих актів було внесення їх повного або скороченого тексту у «городські» або «земські», книги. У деяких випадках стовпці скріплювалися печаткою. Печатки на актах, що заміняли іноді підписи, отримали значне поширення в XVI–XVII ст. З 1628 р. запроваджується обов'язкове підписання акта його учасниками, а через неписьменність одного або кількох учасників акта вказувалося, що за них мають підписуватись інші особи.

В особистих актах до середини XVII ст. учасники акта прикладали свої власні печатки, державна печатка в них не прикладалася. У кінці XVII ст. прикладання печаток в актах припиняється, оскільки вони почали писатися на гербовому папері, і наявність на них надрукованого державного герба зробило зайвим прикладання печатки.

Доволі часто стовпці використовувалися для формування документів у справі. У таких випадках на початку стовпця вміщували ініціативний документ (чолобитну, пам'ять та ін.), за яким підклеювалися інші документи, що виникали в ході розгляду даної справи (розглядання, виписки, резолюції тощо). Водночас, збереглися і стовпці, що представляють собою сукупності документів, підклеєних без будь-якої системи, просто по мірі їхнього накопичення, і саме тому для XVII–XVIII ст. характерна стовпцева техніка приказного діловодства.

Як уже зазначалося, документи зберігалися в сувоях або рулонах, в спеціальних футлярах та скринях. Користуватися такими документами було доволі незручно, справи накопичувалися, багато часу витрачалося на розгортання і згортання стовпця, сама склейка не була міцною, документи розривалися на частини. Все це дуже швидко призводило до псування та зношення документа. Труднощі використання стовпців у довідкових цілях та складність, що виникала при їхньому зберіганні, призвели до скасування стовпцевої техніки діловодства – з початку XVIII ст. стовпці поступово замінюються на зошити.

Видовий склад документів актового приказного діловодства, до якого відносяться стовпці/списки, не був особливо розмаїтим: грамоти, накази, доповіді, пам'яті, відписки, чолобитні, купчі. **Грамоти** – царські укази, що посилалися з наказів на місця боярам, воєводам, стольникам й іншим наказним людям. **Накази** – розпорядження царя воєводам, стольникам та іншим місцевим начальникам, між собою накази поєднувалися пам'ятями. **Відписки, доповіді** – документи, які надходили до приказів від воєвод, як розпорядження про виконання

справи. *Купчі записи* – досить поширені документи актового діловодства, що висвітлювали процес куплі-продажу земельних угідь, маєтків та фіксували майнові, фінансові питання. Звернення громадян до влади оформлялися у вигляді *чолобитних*. Необхідно зазначати, що всередині кожного виду документів існувало безліч різновидів.

Актові документи, що утворюють колекційний фонд № 419, це зокрема: грамоти, укази, виписи з приказних книг, чолобитні, купчі, що безпосередньо стосуються історії землеволодіння України XVII–XVIII ст. Унікальність означених документів полягає в тому, що вони стосуються українських теренів, міст, територій, що були у складі України, а потім перейшли до Росії, а також територій, які межували з українським прикордонням, зокрема Харківської, Чернігівської та Сумської областей. На превеликий жаль, вони збереглися у дуже малій кількості.

Здійснюючи наукове опрацювання, ми намагалися якомога докладніше представити документи, дотримуючись принципу, що немає більш шкідливого, ніж неповно описати рукописи, надати хибні відомості, адже головна мета наукового опрацювання рукописної спадщини не тільки розкриття фондів, але й дослідження стану їхньої збереженості.

Описування документів фонду №419 проводилося з дотриманням правил сучасної орфографії. Зі слів і термінів матеріалів, що описувалися, зберігалися в заголовках тільки ті, що були характерними для даного часу, відбивали його особливості, отож не могли бути замінені тотожною за змістом сучасною лексикою. Види документів, імена осіб, назви установ, населених пунктів, посад, юридичні, побутові та інші терміни передавалися так, як вони були наведені в документах.

Зміст документів викладено сучасною мовою незалежно від часу їх походження. Не допускалося механічне перенесення з тексту документів у заголовки одиниць зберігання старих, архаїчних виразів, формулювань, перекручення фактів і подій. При складанні заголовка застосовувалися однакові прийоми описування, не допускалося вживання канцелярських висловів.

Схема описових статей документальних комплексів, як правило, має типову структуру, тобто однаковий набір елементів (дата; місце написання; заголовок та ін.), однак, працюючи зі специфічними елементами, які належать до відмінних ознак саме актових документів, потрібно звертати особливу увагу на те, що опис кожного елемента має на меті розкриття походження, специфіки зовнішнього опису та опису змісту джерела. Це, зокрема: дата; місце написання; заголовок; мова; кількість аркушів; характеристика сторінки; оригінальність чи копійність; матеріал письма; тип письма; художнє оформлення; стан збереженості документа; анотація; підписи; печатки; написи; описи; шифр.

Саме тому описання стовпців було вирішено виконувати за такою схемою:

1. Дата написання. Якщо дати на документі не було, вона встановлювалася шляхом аналізу змісту документа. Дата, встановлена археографом, подається у квадратних дужках.

2. Назва документа та стислий виклад його змісту, складений археографом.

В описання вносилися імена посадових осіб, назви установ, з яких виходив документ, чи яким установам він був адресований.

3. Оригінал (його чорновий варіант) чи копія.
4. Розмір у міліметрах (у випадках, коли список розірваний, зазначається кількість стовпців).
5. Наявність скреп.
6. Колір чорнила.
7. Стан збереження документа (при наявності пошкоджень паперу чи тексту вони перераховуються).
8. Описання печатки – форма, матеріал, з якого вона зроблена (віск, сургуч), колір, наявність кустодії.
9. У примітках відмічаються позначки на документі.
10. Подається стисле цитування зі стовпців у випадках, коли в документах більше однієї скрепи.
11. Подаються записи на звороті документів, із зазначенням осіб, котрі ці документи підписували.

У колекційному фонді налічується велика кількість купчих записів, чолобитних, грамот, витягів з указів, записів, що затверджують права жителів на володіння землею і безпосередньо стосуються історії територіального землеволодіння, зокрема:

– м. Новгород-Сіверський, яке у 1667 р. за умовами Андрусівського перемир'я увійшло до складу Московського царства, у 1781–1796 рр. було центром Новгород-Сіверського намісництва Російської імперії, сьогодні Новгород-Сіверський – місто в Чернігівській області, центр Новгород-Сіверської громади і Новгород-Сіверського району. Серед документів – визначення по грамоті царя за приписом дяка Микити Головіна та по відмовній (рос. – отказной) пам'яті воеводи Михайла Федоровича Ладигіна про передання жителем м. Новгородка-Сіверського Дуровим Ларіоном Васильовичем своїх угідь у Рильському повіті в Московському стані на річці Семі Гаврилу Гордійовичу Зеленіну (*1645 р. листопада 8*) [1] та купчий запис про продаж пушкарем Семеном Михайловичем Сучкіним свого двору жителю м. Новгородка-Сіверського Дурову Степану Васильовичу (*1665 р. травня 25*) [9]; запис про підтвердження прав Дурова Гаврила Васильовича на володіння маєтком його дядька Богдана Олександровича Степанова у м. Новгородку-Сіверському в селі Вишнях (*1685*) [7] та ін.;

– Чугуївського повіту, який 1639 р. був виокремлений зі складу Белгородського повіту із центром у м. Чугуїв, був адміністративно-територіальною одиницею Белгородської губернії та Харківського намісництва (1780–1797) Російської імперії, сьогодні це Чугуївський район Харківської області. Серед документів – запис, про підтвердження прав Демишинського Федоса Федоровича на володіння землею у Чугуївському повіті, в селі Наколодязі (*1657/1658*) [6], та ін.;

– Миропільського повіту, адміністративно-територіальна одиниця Харківського намісництва (1780–1797) Російської імперії, сьогодні це с. Миропілля Куп'янського району Харківської області. Серед документів – чолобитні та ви-

писи з отказних книг, що стосуються прав миропольського козака Івана Безрученкова на володіння землями в Миропольському повіті на річках Рибиці та Криничній, які були пожалувані його дідові царем Олексієм Михайловичем (1689 р. *грудня 15 – 1699 р. квітня 22*) [2] та ін.;

– Путивльського повіту – території, що належала до Київського князівства (до 1471 р.), Київського воєводства (1471–1500), Новгород-Сіверського князівства (1500–1526), Московської держави, Російської імперії: Белгородської губернії (1727–1779), Курського намісництва (1779–1797) і Курської губернії (1797–1924), сьогодні це Путивльський район Сумської області. Серед документів – чолобитні, виписи з грамот, що стосуються прав родини Дурових на маєтки в Путивльському і Рильському повітах (1628/1629 рр. – [1729 р.]) [5], також справи, що стосуються прав родини Бершових щодо володіння землями в Путивльському повіті (1684 р. *березня 6 – [1696/1697 рр.]*) [3] та ін.

У фонді № 419 представлені документи, які висвітлюють історію землеволодіння монастирів, зокрема: чолобитна богомольців монастиря Благовіщення Пресвятої Богородиці [Ніжинського Благовіщенського монастиря] царю Петру Олексійовичу з проханням видати їм жалувану грамоту на володіння селом Стахорщина з присілками Блистово та Багряновське [які універсалом Івана Мазепи, гетьмана Війська Запорозького, від 6 серпня 1702 р. були віднесені до гетьманського управління] ([1703] р.) [11] та копії з жалуваних грамот 1591–1593 рр., виданих Путивльському Пустинному Молченському монастирю та ігуменові Пафнутію з братією і представлених у Державну вотчинну колегію у 1729 р. (*раніше 1729 р.*) [8] та ін.

Такою є стисла характеристика актових документів колекційного фонду № 419 «Актові документи з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.».

**Висновки.** Підсумовуючи вищесказане, потрібно відмітити, що колекційний фонд № 419 «Актові документи з історії землеволодіння України XVII–XVIII ст.», який зберігається в Інституті рукопису НБУВ, є унікальним за складом, змістом і збереженою кількістю документів. Його матеріали, висвітлюючи процеси надання земельних угідь та підтвердження прав на маєтності, засвідчуючи недоторканність майна, становлять унікальну, змістовну та репрезентативну частину джерельної бази з вивчення земельно-майнових відносин України XVII–XVIII ст. А, отже, вони підлягають подальшому ретельному вивченню та введенню в науковий обіг. Наявний ресурс, безперечно, становить інтерес для істориків, фахівців зі спеціальних історичних дисциплін, зокрема з палеографії та сфрагістики, документознавства, усіх, хто виявляє інтерес до історії України, досліджує історичну спадщину рідного краю.

Представлені документи мають велике пізнавальне та наукове значення для вивчення та подолання прогалів у висвітленні вітчизняної історії, адже рукописна спадщина – основа історичних досліджень, і саме від того, як ґрунтовно вона досліджується, науково опрацьовується та репрезентується, залежить подальший розвиток історичної науки, і тільки введення в науковий обіг нових джерел надає можливість розкривати нові, досі незнані, сторони історії нашої країни.

## Список бібліографічних посилань

1. Визначення по грамоті царя Олексія Михайловича за приписом дяка Микити Головіна та по отказній пам'яті воєводи Михайла Федоровича Ладигіна про передання жителем м. Новгородка-Сіверського Дуровим Ларіоном Васильовичем своїх угідь у Рильському повіті. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 25.
2. Документи, що стосуються прав миропільського козака Івана Безрученкова на володіння землями в Миропольському повіті на р. Рибиці та Криничній. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 102–110.
3. Документи, що стосуються прав родини Бершових щодо володіння землями в Путивльському повіті в [Печерській] та [Колодезьській] волостях. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 87–90.
4. Документи, що стосуються прав родини Дурових на мастки у Путивльському та Рильському повітах. *ІР НБУВ*. Ф. 419. Од. зб. 24–52.
5. Доповідь Комісії, скликаної для оцінки рукописів п. Кістяковської, до Тимчасового Комітету для заснування Української Національної Бібліотеки. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Архів. Оп. 1. Од. зб. 40. С. 3.
6. Запис, про підтвердження прав Демишинського Федоса Федоровича на володіння землею у Чугуївському повіті у селі Наколодязі. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 54.
7. Запис про підтвердження прав Дурова Гаврила Васильовича на володіння мастком у м. Новгородку-Сіверському в селі Вишнях. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 30.
8. Копії жалуваних грамот 1591–1593 рр., виданих Путивльському Пустинному Молченському монастирю та ігумену Пафнутію з братією, представлених в Державну вотчинну колегію у 1729 р. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 141.
9. Купчий запис про продаж пушкарем Семеном Михайловичем Сучкіним свого двору жителю м. Новгородка-Сіверського Дурову Степану Васильовичу. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 27.
10. Лисенко Л. В. Наукові категорії «колекція», «зібрання», «бібліотека» як об'єкт вивчення, опису та реєстрації: до проблеми класифікації понять. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2003. Вип. 8. С. 216–224.
11. Чолобитна богомольців монастиря Благовіщення Пресвятої богородиці [Ніжинського Благовіщенського монастиря] царю Петру Олексійовичу з проханням видати їм жалувану грамоту на володіння селом Стахорщина з присілками Блистово та Багряновське. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 419. Од. зб. 137.

## References

1. Vyznachennia po hramoti tsaria Oleksiia Mykhailovycha za prypysom diaka Mykyty Holovina ta po otkaznoi pam'iaty voievody Mykhaila Fedorovycha Ladyhina pro peredannia zhytelem m. Novohorodka-Siverskoho Durovym Larionom Vasylovychem svoikh uhid u Rylskomu poviti [Determination on the deed of tsar Oleksij Mykhajlo after the binding over of scribe Mykyta Holovina and on memory of voevode Mykhajlo Fedorovych Ladyhina about transferrableness of the lands a habitant Novohorodka-Siverskoho Durovym Larionom by Vasyl in district of Rylsk]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. (Fond 419. Unit 25). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Dokumenty, shcho stosuiutsia prav myropil'skoho kozaka Ivana Bezruchenkova na volodinnia zemliamy v Myropolskomu poviti na r. Rybytsi ta Krynychnii [Documents relating to the rights of the Myropol Cossack Ivan Bezruchenkov to own land in the Myropol District on the Rybytsa and Krynychnaya Rivers]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. (Fond 419. Unit 102-110). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].



3. Dokumenty, shcho stosuiutsia prav rodyny Bershovykh shchodo volodinnia zemliamy v Putyvl'skomu poviti v [Pecherskii] ta [Kolodezhskii] volostiakh [Documents relating to the rights of the Bershov family regarding land ownership in the Putivl County in the [Pechersk] and [Kolodezh] parishes]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 87-90). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Dokumenty, shcho stosuiutsia prav rodyny Durovykh na maietky u Putyvl'skomu ta Ryl'skomu povitakh [Documents relating to the rights of the Durov family to estates in Putivl and Rylsk counties]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 24-52). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Dopovid Komisii, sklykanoi dlia otsinky rukopysiv p. Kistiakovskoi, do Tymchasovoho Komitetu dlia zasnuvannia Ukrain'skoi Natsionalnoi Biblioteki [Report of the Commission, convened to evaluate the manuscripts of Ms. Kistiakovskaya, to the Temporary Committee for the establishment of the Ukrainian National Library]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Archives. Fond 1. Unit 40. P. 3). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Zapys, pro pidtverdzhennia prav Demyshynskoho Fedosa Fedorovycha na volodinnia zemleiu u Chuhuiv'skomu poviti u seli Nakolodiazi [Record confirming the rights of Demyshynskiy Fedos Fedorovych to own land in the village of Nakolodyazi in Chuguyiv County]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 54). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

7. Zapys pro pidtverdzhennia prav Durova Havryla Vasylovycha na volodinnia maietkom u m. Novohorodku-Siverskomu v seli Vyshniakh [Record confirming the rights of Durov Gavril Vasyliovych to own an estate in the city of Novogoroduk-Siverskyi in the village of Vyshnyi]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 30). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Kopii zhaluvanykh hramot 1591-1593 rr., vydanykh Putyvl'skomu Pustynnomu Molchenskomu monastyriu ta ihumenu Pafnutiiu z bratiiem, predstavlenykh v Derzhavnu votchynnu kolehiiu u 1729 r. [Copies made from of charters issued in 1591-1593, issued to the Putivl Desert Molchensky Monastery and Abbot Pafnutius with his brothers, presented to the State Patrimonial Collegium in 1729]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 141). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Kupchyi zapys pro prodazh pushkarem Semenom Mykhailovychem Suchkinym svoho dvoru zhyteliu m. Novohorodka-Siverskoho Durovu Stepanu Vasylovychu [Merchant's record of the sale of gunner Semen Mykhailovych Suchkin of his yard to Stepan Vasyliovych Durov, a resident of Novogorodok-Siverskyi]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 27). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Lysenko, L.V. (2003). Naukovi katehorii "kolektsiia", "zibrannia", "biblioteka" yak obiekt vyzhennia, opysu ta reiestratsii: do problemy klasyfikatsii poniat [Scientific categories "collection", "gathering", "library" as an object of study, description and registration: to the problem of classification of concepts]. *Rukopysna ta knyzkova spadshyna Ukrainy*, 8, 216-224. [In Ukrainian].

11. Cholobytina bohomołtsiv monastyria Blahovishchennia Presvatoi bohorodytsi [Nizhyn'skoho Blahovishchenskoho monastyria] tsariu Petru Oleksiiovychu za prokhanniam vydaty yim zhalovanu hramotu na volodinnia selom Stakhorshchyna z prysilkamy Blystovo ta Bahrianovske [Cholobitna of the Bogomolists of the Monastery of the Annunciation of the Holy Virgin [Nizhynsky Annunciation Monastery] to Tsar Pyotr Oleksiiovych with a request to grant them the deed of possession of the village of Stakhorshchyna with the hamlets of Blystovo and Bagryanovskoe]. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. (Fond 419. Unit 137). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

**Mitsan Tetiana,**

<https://orcid.org/0000-0002-2757-6654>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**OFFICIAL DOCUMENTS FROM THE COLLECTION FUNDS OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT  
OF THE V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS A SOURCE FROM THE HISTORY  
OF LAND TENURE IN UKRAINE IN THE XVII-XVIII CENTURIES**

**The purpose** of the proposed article is to highlight the history of receipt, presentation of scientific research, analysis of the species composition and content of the collection fund № 419 «Actual documents on the history of land ownership of Ukraine in the XVII–XVIII centuries», which is kept in the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, and the basis of which is the official documents of the orderly record keeping of the XV–XVII centuries, in particular lists/scrolls/columns. The **research methodology** is based on the application of methods of historical-typological and historical-systemic analysis, on the use of general scientific and special research methods (classification, typology, systematization). **The scientific novelty** consists in revealing the history of the formation and arrival of documents to the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The species composition of documents is analyzed, the scheme and principles of archeographic description are represented. The research and scientific representation of the presented fund sheds light on the process of the history of land ownership in Ukraine in the XVII–XVIII centuries, namely, Ukrainian territories, cities and territories that were part of Ukraine, and territories that bordered the Ukrainian border. **Conclusions.** It was determined that the declared deed documents are unique in their composition and content as historical sources for the study of land holdings of Ukraine in the XVII–XVIII centuries. It is emphasized that the presented fund will undoubtedly be interesting for scientists, historians, paleographers, document scholars, etc. The available resource is undoubtedly of interest to historians, specialists in special historical disciplines, in particular in paleography and sphragistics, document studies, everyone who shows interest in the history of Ukraine, researches the historical heritage of their native land. The presented documents are of great cognitive and scientific importance for studying and overcoming gaps in the coverage of national history, because the manuscript heritage is the basis of historical research, and it is precisely on how thoroughly it is researched, scientifically elaborated and represented that the further development of historical science depends, and only the introduction the scientific circulation of new sources provides an opportunity to reveal new, so far unknown, sides of the history of our country.

**К е у в о р д с:** fund № 419 of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, scroll, list, scrap, sphragistics, scientific study of the manuscript heritage, documents of official records of the 17th–18th centuries.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: [t.mitsan@gmail.com](mailto:t.mitsan@gmail.com)

Стаття надійшла до редакції 5.07.2023р.